

ԱՐԴԱԿ ՍԱՖՐԱՍՏԵԱՆ

Անցնող Հոկտեմբեր ամսուան ընթացքին, իրենց յաւիտենական հանգիստը մտան երկու ազգային բանասէր մտաւորականներ, որոնց երկուքն ալ ՈՒՆԻ նախկին աշխատակիցներ են եղած իրենց պատմա-բանասիրական յօդուածներով։ Անոնմէ առաջինն է Սրբակ Սաֆրաստեան, եւ երկրորդը՝ Նուպար Մագսուտեան։

Սաֆրաստեան ծնած է 1885ին՝ Վան։ Նախնական ուսումը ստացած է իր ծննդավայրին մէջ, ուր եւս ատեն մը վարած է ուսուցչական պաշտօն։ 1907ին կը նշանակուի Բաղէջի Անգլիական փոխ-Հիպատոս՝ զոր կը վարէ մինչև 1911, երբ մեծապէս օգտակար կ'ըլլայ հայերու իր պաշտօնական հանգամանքին շնորհիւ։ Երկու տարի կը հետեւի Լոնտոնի համալսարանական դասընթացներու բաղաքատնտեսութեան միւղին։ — Ա. Համաշխարհային Պատերազմին ամբողջովին կը նուիրուի ազգային գործունէութեան թէ՛ բանակային ծառայութեամբ Կովկասեան ճակատի վրայ, թէ՛ Անգլիական մարդասիրական ընկերութեանց օժանդակելով եւ թէ՛ մանաւանդ անդամակցելով Հայկ. Պատուիրակութեան՝ որուն նպատակն էր հետապնդել հայկական հարցին լուծումը։

Սրբակ Սաֆրաստեան եղաւ մեր այն մտաւորականներէն՝ որոնք «ընդ հուր եւ ընդ սուր» անցնելէ ետքը Առաջին Մեծ Պատերազմին յետոյ ապաստանեցան երոպական ոստաններ, իրենց կարծիքն ընելու համար հայ դատը եւ հայկական հարցը արծարծ պահելու միծ պետութիւններու գէթ խղճմտանքին առջեւ։ Անոր մէջ ալ ձախողեցան, իրենց յամառ կամքէն եւ մեծ ճիգէն անկախաբար, ինչպէս ձախողած էին հայկական դատին բարեւը լուծում մը տալու իրենց աշխատանքներուն մէջ, միջազգային ժողովներու առջեւ։

Սաֆրաստեան վերջնականօրէն հաստատուելով Լոնտոնի մէջ, սկսաւ հրատարակել Մասաւ անգլիերէն պարբերաթերթը, 1928ին մինչև 1938, գրեթէ ամբողջութեամբ նուիրուած հայկական, մշակութային եւ պատմա-բանասիրական նիւթերու։ Այս թերթի դադարու մէջն յետոյ իր պարբերական յօդուածներով, երեւցած՝ հայ մամուլի զանազան օրկաններուն մէջ՝ շարունակեց իր նպաստը յատկապէս մեր նախա-Սրբմանական պատմութեան։ Իրեն մանագիտութիւն ուզած էր ընել նուրբիական եւ այլ հին հայկական շրջաններու ուսումնասիրութիւնը, որոնց մէջ կը սիրէր որոնել, եւ երբեմն գտնել կարեւոր ցուցունքներ առ այն թէ բաղաքակրթութեան հնագոյն օրօրանը եղած էր Խուրբիններու եւ Խալիբիններու երկիրը, այսինքն Մեծ Հայքը ընդհանրապէս։ Իրեն համար կիրք եղած էր այն տեսակէտը թէ Հռովմէշական եւ Յունական պատմինները սիալ եւ խեղաթիւրեալ ներկայացուցած էին մեր պատմութիւնը եւ ինք պիտի ներկայացնէր զայն իր ստուգութեան մէջ, հիմնուելով բնեւուազրային եւ այլ հնագոյն արծանագրութեանց վրայ։ Այդ ուղղութեամբ իր ոյժերէն վեր ալ աշխատանք կատարած էր, որուն մեծ մասը սակայն փճացաւ ու ցիրուցան եղաւ վերջին պատերազմին Լոնտոնի ոմբակոծումներու ընթացքին։ Զենք զիտեր թէ որքանը փրկուեցաւ տարիններու տքնածան այդ աշխատանքէն եւ թէ որչափ օգտագործելի նիւթ ծգեց իր ետին պատմա-բանասիրական այս հարցերու մասին։ Դժբախտաբար, մեթուի պակասի պատճառով, իր ծեռագիրները ցիրուցան էին իր նոյնքան կարգի պակասէն տառապող զրասենեակ-բնակարանին մէջ։ — Վերջին տարինները, յառաջացեալ տարիքի եւ նիւթական մտանողութեան նեղութիւններ կը ճնշէին իր վրայ, զորս սակայն ոչ որի կը յայտնէր, եւ կ'աշխատէր ինքնինք միշտ առոյզ եւ զուարթ ցոյց տալ։ Բայց իրականին մէջ կը նմանէր Սալմոսերգուին, որ կ'ըսէր իրեն համար. «Եղէ ես որպէս բու յաւերակի, տքնեցայ եւ եղէ որպէս ճնճղուկ միայն ի տանիս»։ Լոնտոնի հայութիւնը եւ ծանօթ ու անծանօթ բարեկամներ սակայն կ'ընէին իրենց կարելին, չզգացնելու համար իր մենակեցութիւնը։

իրեւ արեւելիան ազգաց պատմութեանց մասնագէտ, կը մասնակցէր այդ նպատակով գումարուած արեւելագէտներու միջազգային ժողովներու եւ կը բերէր անոնց իր տուրքը՝ կարեւոր ուսումնասիրութիւններով :

Մեզի ծանօթ՝ առանձին պրակով հրատարակուած գործերն են . 1) Խնադանու Առաջնական երկասիրութիւնը, ուր Խալդիական եւ Սւրարտական աղբիւրներէ ի լոյս եկած պատմական իրողութիւնները կը ջանայ հաշտուցնել մեր հայկան ցրցանի պատմական դէպքերու եւ դէմքերու, ինչպէս նաև աշխարհագրական անուններու նետ : Անգլիերէն, հրատ . 1935ին : 2) Խորհրդական Երիտր Հայոց Պատմութեան եւ Գրականութեան մէջ, Անգլիերէն, 1948 : 3) Քիւրուեր և Քիւրուուն, Անգլիերէն, 1948 : 4) Վարդանու, անոնց 1500ամեակին առթիւ, հրատարակուած 1951ին, Անգլիերէն : Օժանդակած կամ ինք պատրաստած է կարգ մը անգլիական կարեւոր տեղեկագիրներ՝ հայկական հարցի եւ կոտորածներու մասին : Ունի նաև բազում անտիպ պատմա-բանասիրական ուսումնասիրութիւններ, որոնց սակայն որքանով հրատարակելի վիճակի մէջ զրուած ըլլալը կը մնայ ստուգեի :

Անձնդիր ազգային գործիչ եւ տքնաջան պրապտող, ուսումնասիրող եւ հաւաքող էր Սաֆրաստեան . աւաշ՝ սակայն իր հաւաքածը կանոնաւոր դրութեան մը վերածելու կամբը եւ կարելիութիւնները պակսեցան իրեն :

Հանգիստ չգտաւ ան երկրի վրայ . զէթ իր հոգին հանգչի յաւիտենականութեան խաղաղութեան մէջ :

ՆՈՒՊԱՐ ՄԱԳՍՈՒՏԵԱՆ

Նիկոսիոյ մէջ, անցնող Հոկտ . 21ին, սրտի տազնապի հետեւանքով անակնկալորէն մահացաւ ծանօթ բանասէր եւ պատմագէտ Նուպար Մագսուտեան :

Հանգուցեալը ծնած է Նիկոսիա 1898ին : Աշակերտած է իր ծննդավայրի ազգային վարժարանին եւ շրջանաւարտ եղած է անկէ : Նոյնպէս աշակերտած է տեղւոյն Terra Sancta վարժարանը, եւ ապա Նիկոսիոյ Անգլիական բարձրագործ ուսումնարանը : Գիտականորէն ծանօթ էր բացի հայերէնէն նաև յունարէնի եւ անգլիերէնի եւ բազում յօդուածներ գրած է երեք լեզուներով ալ՝ հայերէն, յունարէն եւ անգլիերէն թերթերու մէջ : Ուսումնասիրած է հայ եւ անգլ. գրականութիւն, համաշխարհային ընդհ. պատմութիւն, եկեղեցական եւ ծիսական պատմութիւն : Իր մասնագիտութիւնն էր Բիւզանդական պատմութիւն, յատկապէս գիտակ էր հայ եւ բիւզանդական յարաբերութեանց, որոնց մէջ կը տեսնէր հայ տարրին կարեւոր գերը զոր ան խաղցած էր Բիւզանդական կայսրութեան թէ՛ զինուրական, թէ՛ քաղաքական եւ թէ՛ մշակութային մարզերուն մէջ : Դժբախտաբար այս ուղղութեամբ իր ամբարած հմտութիւնը չէ համադրած հատորի մը մէջ իբրեւ մնայուն ծառայութիւն իր ցեղին եւ հայ մատենագրութեան : Իր կատարած աւելի «բրոբականտիստի» պաշտօն եղած է որով յանձն առնելով ամէն զոհողութիւն, աշխատած է ծանօթացնել օտարներուն Հայ եկեղեցին, Հայ ծէսը եւ Հայ մնալութիւնները եւ արժէքները որոնցմով ինք խանդավառ եւ անհունորէն հապար էր :

Ն. Մագսուտեան իր տարիներու ծառայութեան իբրեւ վարձատրութիւն, օրինութեան կոնդակ ստացած էր երանաշնորհ Տ. Տ. Գարեգին Ա. Մեծի Տանն Կիլիկիոյ կաթողիկոսէն :

Իր յուղարկաւորութեան եւ թաղման ներկայ եղած են Նիկոսիոյ ամբողջ հայ գաղութը, ինչպէս նաև օտար բարձրաստիճան եկեղեցական եւ պիտական հիւրեր՝ որոնցմէ շատերուն հետ հանգուցեալը մտերիմ բարեկամ եղած էր բազում տարիներէ ի վեր :

Յիշատակն արդարոց օրինութեամբ եղիցի :

ՄԱՐՏԻՐՈՍ ԱԼԹՈՒՆԵԱՆ

Ամսագիրս մամուլի տակ էր երբ սրտի խոր ցաւով իմացանք նաեւ մահը ճարտարապետ Ալթունեանի, որ տեղի ունեցած է Դեկտ. 21ին անակնկալ կերպով եւ սրտի տափապով : — Մ. Ալթունեան ճրաւիրուած էր երուսաղէմ, իբրև Ս. Ալթուոյս ճարտարապետը Ս. Յարութիան Տաճարի նորոգութեան մեծ եւ պատասխանառու գործին մէջ, տուսակը զնած է եղեր երուսաղէմ գալու համար երբ օր մը առաջ մահը անակընկալորէն զետնած է զինքը պարտականութեան ճամրուն վրայ :

Մ. Ալթունեան ծնած է 1888ին Պրուսա : Իր նախնական ուսումը ստանալէ վերջ իր ծննդավայրի հայ եւ օտար վարժարաններու մէջ, գացած է Բարիզ եւ տեղւոյն Գեղարուեստից Վարժարանին մէջ նետեւած է ճարտարապետութեան, նկարչութեան եւ քանդակագործութեան : 1919ին Մ. Ալթունեան Պէյրութ եկած է իբրև Ֆրանսական կառավարութեան ճարտարապետ, եւ շուտով եղած է վարիչը Լիբանանի կառավարութեան հանրային սպասարկութեան : — Լիբանանի հանրային եւ պետական հաստատութիւններու եւ շէնքերու կարեւոր մէկ մասին յատակագիծները ինք պատրաստած եւ իրագործումին հնկած է : Իր ծառայութեան ի զնահատութիւն պարզեւատրուած է Լիբանանի կառավարութենէն յատուկ շքանշանով : Իր կողմէն պատրաստուած են Լիբանանի կառավարութեան գրեթէ բոլոր շքանշաններու եւ հնդիւն դրամներու նախատիպերը : Մ. Ալթունեանի գործն է նաեւ Անթիլիասի Ս. Գրիգոր Լուսաւորիչ Մայր Եկեղեցին :

Մ. Ալթունեան ոչ միայն հմուտ ճարտարապետ մըն էր, այլ նաեւ տաղանդաւոր նկարիչ մը : Իրեւ այդ մասնակցած է միջազգային ցուցահանդէսներու եւ ստացած շքանշաններ : Իր գործերն են Անթիլիասի Տաճարի Աւագ Սեղանի Աստուածամօր նկարը եւ Ս. Երրորդութեան պատկերը : Այս մարզին մէջ սակայն կ'ենթադրենք որ Մ. Ալթունեանի անունը պիտի անմահանայ այն մեծ ու պատիկ նկարներով որոնք այսօր կը զարդարեն Ս. Յարութեան Տաճարի Ս. Լուսաւորիչի անունով հայոց սեպհական հոյակապ Եկեղեցին : Այդ պատկերները բաղկացած են հինգ մեծադիր նկարներէ, որոնցմէ իւրաքանչիւրը շուրջ 12 քառ. մետր տարածութիւն ունի, եւ փոքրադիր 12 պատկերներէ . բոլորն ալ գրեթէ առանց բացառութեան կը ներկայացնեն դէմքեր եւ դէպքեր մեր ագգային կետնքէ (*) :

Մ. Ալթունեան տաղանդաւոր եւ բազմակողմանի արուեստագէտ մըն էր : Ճարտարապետ, նկարիչ եւ քանդակագործ միանգամայն : Հակառակ իր օտար դաստիարակութեան եւ առաւելաբար օտար շքանակներու մէջ ինքնինքն իրագործած ըլլալուն, իր գործերուն մէջ հայեցի ոճին եւ ոգիին ինքնածին դրոշմն ունէր : Ս. Ալթուս Մարտիրոս Ալթունեանի անձով կը կորսնցնէ լաւ բարեկամ մը եւ մեծ օգնական մը, իսկ հայ ժողովուրդը՝ իր ամենէն տաղանդաւոր արուեստագէտներէն մէկը : Իր անունը երուսաղէմի մէջ պիտի մնայ անմահ : Կ'աղօթենք որ Աստուած արժանի ընէ իր հոգին նաեւ արդարներու անմահութեան :

Ա. Ալթունեանի կեսնի եւ իր առուստի նկարագրի արձեխութման, ինչպէս նաև Ս. Լուսաւորիչ նամակ իր զան նկարներու մասին տեսնել Սիոն, 1950 Դեկտ., էջ 355-60:

ԵՂԻՍԱԲԵԹ ՄԱՅՐԱՊԵՏ ԿԻՐԱԿՈՍԵԱՆ

Ա. Աթոռս դժբախտութիւնը ունեցաւ կորսնցնելու իր երիցագոյն մայրապետը : Երէց էր նա թէ՛ իր տարիքով և թէ ծառայութեան տարիներով : Անիկա է Խոտոսոտոցի եղիսաբեթ Մայրապետ Կիրակոսեան : — Ծնած է 1871ին, 1921ին Պոլսէն երուսաղէմ գալով ընդունուած է ի շարս Մայրապետաց ղասուն : Երկար տարիներ ծառայած է անձնութիրաբար և անորոտունց : Եղած է Մայրապետ հանգուցեալ Դուրեան, Գուշակեան և Խրայէլեան պատրիարքներու :

Ի Տէր հանգեաւ Հոկտեմբեր 27ին, կէսօրէ վերջ ժամը 12.30ին, յառաջացած տարիքի թերումով իր կրած թեթեւ կաթուածով, որ զինքը գրեթէ ուշակորոյս անկողին գամեց հինգ օր : — Յաջորդ օր, Ուրբաթ յիտ միջօրէի ժամը 3.30ին տեղի ունեցաւ յուղարկաւորութեան արարողութիւնը, ըստ աւանդական սովորութեան Ա. Հրեշտակապետաց եկեղեցւոյն Զարչարանց Խորանին առջեւ, նախագահութեամբ Լուսարաբագի Դեր, Տ. Շնորհը եւս. Դալուստեանի և մասնակցութեամբ բովանդակ Միաբանութեան : — Եղիսաբեթ Մայրապետ խղճամբ, պարտանանաչ և նուիրեալ աշխատաւոր մըն էր Ա. Աթոռիս :

Տէր ի լոյս երեսաց իւրոց հանգուցէ զնողի աղախնոյ իւրոց :

Ն Ո Ր Ո Գ Ո Ւ Թ Ի Ւ Ն Ե Ր

Ո. ՅՈՒՐՈՒԹԵԱՆ ԵՒ Ա. ԱՍՏՈՒՇԱՌՆԻ ՏՈՀԱՐՆԵՐԻՆ ՆԵՐԸ

Ա. — Ա. ՅՈՒՐՈՒԹԻՒՆ : — Բազում տարիներ ի վեր կատարուած խորեղակցութիւններ, հնուուրիւններ, տեղեկագիրներ, եւ այլն եւալին, ի վերջոյ իւնեց գործնական հունին մէջ մտոն Ա. Յարութեան Տանարին մէջ, անոր հարաւային թէւին մէջ հսկայական լաւ լաւակիներու կառուցումով : Դուսով պիտի սկսուի այս թէւի պատերու և առաստաղի մասնագիտական հնուուրեան եւ պիտի որուուի թէ ինչ չսպիր եւ ծաւալի վրայ պիտի կատարուին այս նորոգուրիւնները : Կատարուած գործի մանրամասնուրեան կ'անդրադանան յառաջիկային :

Բ. — Ա. ԱՍՏՈՒՇԱՌԻՆ : — Անցնող տասնամետի թնբացին, այս Տանարի եւ կիցս ողջման պատճառով, Յաւնաց եւ մեր Պատրիարքուաններու միջեւ եւկար ատենէ ի վեր խորեղակցութիւններ եւ բանկցութիւններ կը կատարուին : Անոնք եւս մտան իւնեց գործնական թնբացին մէջ : Այս նորոգուրիւնները առայժմ ունին Տանարը կրկին նեղեղներէ պատապանելու նկարագիր, որոնք ի վերջոյ պիտի առաջնորդեն Տանարէն ներս կատարուելիք աշխատանքներուն : Այս մասին եւս ցարդ կատարուած գործին մանրամասնուրեան կ'անդրադանան յառաջիկային :